

POLICY: THEORY AND PRACTICE

ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА ЕС ВЪРХУ ВЪЗПРИЯТИЯТА ЗА ЕС И ПРОЦЕСА НА ИДЕНТИФИКАЦИЯ С ЕС

Надя Бирежакли¹, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме

Въпреки непрестанно увеличаващия се през последните десетилетия интерес към изследването на европейската идентичност, въздействието на регионалната политика на ЕС върху възприятията и процеса на идентификацията на европейските граждани с ЕС остава в голяма степен все още неизследван академичен терен. Основният въпрос, който разглежда статията, е дали регионалната политика на ЕС би могла да допринесе за положителната идентификация на гражданите с ЕС. Представени са резултати от авторово качествено изследване, проведено в България, чиито резултати са анализирани в съпоставителен план с данните, получени в рамките на международното изследване COHESIFY².

Ключови думи: регионална политика на ЕС; европейска идентичност; идентификация с ЕС; банален европеизъм.

THE IMPACT OF EU REGIONAL POLICY ON PERCEPTIONS OF THE EU AND THE PROCESS OF IDENTIFICATION WITH THE EU

Nadya Birezhakli³, Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Abstract

Despite the constantly increasing interest in studying European identity in recent decades, the impact of EU Regional policy on the perceptions and process of identification of European

---

¹ Надя Бирежакли е доктор по политически науки (политологични изследвания на ЕС – европейска идентичност) от СУ „Св. Климент Охридски“ с дисертационен труд на тема „Регионалната политика на ЕС през програмен период 2014-2020 – нови измерения на изграждане на положителна идентификация с ЕС“.

² Проектът COHESIFY е двугодишен интердисциплинарен изследователски проект, проведен в периода 2016-2018 г. и в ключоващ в екипа си изследователи от 8 престижни европейски университета. В рамките на изследването се провеждат по 3 фокус групи в изследван регион, като във всяка държава членка е изследва по един или два региона. Проведени са общо 47 фокус групи в 16 региона в 12 държави членки (Кипър; Германия; Гърция; Унгария; Ирландия; Италия; Полша; Румъния; Словения; Испания; Нидерландия и Обединеното кралство). Официален сайт на проекта: <https://www.cohesify.eu>

³ Nadya Birezhakli is PhD in Political Science (EU Political Science Studies – European Identity) from the Sofia University “St. Kliment Ohridski” with a dissertation on the topic “EU Regional policy during the 2014-2020 programming period - new dimensions of building positive identification with the EU”.

citizens with the EU remains a largely unexplored academic domain. The main question addressed in the article is whether EU Regional policy could contribute to positive citizens' identification with the EU. The study presents the results of the author's qualitative research conducted in Bulgaria analyzed comparatively with the data obtained within the framework of the international study COHESIFY.

Keywords: *EU Regional policy; EU identity; EU identification; banal Europeanism*

Редица изследователи (Habermas 2001; Cerutti et al. 2011; Mendez, Bachtler, 2017 и др.) разглеждат конструирането на европейската идентичност⁴ като значим фактор по отношение на легитимността на ЕС и устойчивостта на интеграционния процес. Това предопределя необходимостта и нарастването на броя на изследванията, чиито предмет са измеренията на идентификация с ЕС. Същевременно въздействието на основната инвестиционна политика на ЕС в лицето на регионалната политика върху възприятията и процеса на идентификацията на европейските граждани с ЕС остава в голяма степен все още „неизследван академичен терен“ (Mendez, Bachtler, 2017, 14-16).

Настоящото изследване представлява опит за разглеждане и осмисляне на регионалната политика на ЕС през перспективата на субективните възприятия на граждани и факторите, които им въздействат като няма за цел да се фокусира върху икономическата ѝ ефективност или административното ѝ устройство, които традиционно попадат в полезрението на изследователите. Оценката за качеството на живот, въпреки че може да се направи на база класически икономически показатели, пряко зависи от субективното възприятие на гражданите (Калфова [Kalfova] 2017, 228). Отправна точка на авторовото изследване, чиито резултати представя настоящата публикация, е разбирането, че колкото по-осезаемо европейските граждани усещат ползите от регионалната политика на ЕС в ежедневието си, толкова по-вероятно е да се идентифицират с ЕС, което неминуемо би подсилило и легитимността на ЕС. Извежда се и значимостта на самото присъствие на регионалната политика на ЕС в ежедневието на гражданите посредством европейските проекти, което от своя страна допринася за изграждането на образ на една доста абстрактна категория, каквато е ЕС, в съзнанието на гражданите, както и за неусетно и трайно обвързване с функционирането на системата на ЕС.

Предвид че България е държавата членка с най-нисък БВП на човек от глава на населението⁵, както и очакванията за благополучие, просперитет и доближаване до европейския стандарт и начин на живот, с които е натоварено членството на страната в ЕС, бихме могли да изведем хипотезата, че регионалната политика на ЕС има

---

⁴ Използвайки понятието „европейска идентичност“ имаме предвид по-тесния му смисъл, заложен в дефиницията на Дюшен (Duchesne, 2010, 7), според която европейската идентичност е психосоциален или социалнополитически процес на привързаност на европейските граждани към европейското пространство като политическа общност, очертана от процеса на европейска интеграция.

⁵ По данни на Евростат към 2023 г. България е държавата членка с най-нисък БВП на човек от населението с 36% под средното за ЕС равнище. Люксембург и Ирландия отбелязват най-високо ниво на БВП на човек от населението в ЕС, съответно 140% и 112% над средното за ЕС.

значителен потенциал с своя бюджет, който съставлява почти една трета от общия бюджет на ЕС, да въздейства върху възприятията и нагласите на българските граждани за ЕС, както и идентификацията им като пълноценни европейски граждани.

ТЕОРЕТИЧНА РАМКА

Понятието „идентификация с ЕС“

От концептуално значение за настоящото изследване е разбирането, че за да се осмисли ролята на идентичността в европейския интеграционен процес, необходимо е да се улови смисловата разлика между понятията „идентификация като“; „идентификация със“ и „идентификация като подкрепа за“ (Cram, 2010).

Със съвсем груби штрихи ще маркираме смисловата диференциация помежду им. Първо, понятието „идентификация като“ ни насочва към процес на себеопределяне и категоризация в контекста на европейските изследвания за „себеидентификацията като европеец“. Съвсем друга съдържателност се разкрива, когато става дума за идентификация като подкрепа/липса на подкрепа за ЕС и/или неговите политики. Напълно различен, трети, аспект хвърля светлина върху съдържанието на категорията „идентификация със“, разкривайки измеренията и интензивността на привързаност към ЕС и резултатите от политиките на ЕС. Крам прави заключението, че липсва пряка връзка между идентификацията като подкрепа и идентификацията с ЕС и тяхното смесване е погрешно, както и че себеидентификацията като европеец не ни разкрива нито съдържателността на тази категоризация, нито нейната сила и значимост за индивида. Фокусът в изследването на Крам пада върху категорията „идентификация със“, която ни разкрива измерения, които повечето изследвания не успяват да уловят и които остават отвъд „себеидентификацията като европеец“ или съответно „като подкрепящ/неподкрепящ Съюза“.

Така се извежда необходимостта да бъде отделено специално внимание на понятието „идентификация със“ като отлично приложимо при разглеждане на измеренията на привързаност към ЕС и/или резултатите от политиките на ЕС. Също така извеждането на категорията „идентификация със“ предполага разкриване на измерения, които могат да бъдат определени като имплицитни и неосъзнати.

Крам (Cram, 2010, 13) разглежда баналния европеизъм като имплицитна и подсъзнателна идентификация със или привързаност към ЕС. Той се изразява в едно, макар и подсъзнателно, нормализиране на ЕС като легитимна политическа власт, като е важно да бъде подчертано допускането, че в течение на времето би могъл да бъде придружен и от сантиментална привързаност към ЕС посредством оценените ползи, чийто доставчик се явява той (Cram, 2010, 25).

Регионалната политика на ЕС и процесът на идентификация с ЕС (теоретични предпоставки)

Регионалната политика на ЕС на първо място трябва да бъде разглеждана като публична политика. В основата на всяка публична политика седи наличен проблем,

като конкретната политика е план за действие, чрез който се решават значими обществени проблеми (Танев [Tanev] 2008, 51). Като проблемът може да бъде разгледан като нарушаване на равновесието в определен обществен сектор и преживян от хората като недостиг и в този смисъл оправдаващ съществуването на публичната политика (Брайкова [Braykova] 2003, 79).

Регионалните проблеми се явяват в сърцевината на регионалната политика на ЕС. Най-общо казано, те касаят икономическите неравенства между различните европейски региони. В рамките на ЕС, вкл. и в нашата страна, се наблюдават значими различия по отношение на териториалното (регионалното развитие) и социално-икономическите процеси и за тези различия обикновено се използва понятието „регионален диспаритет“ (както между регионите, така и вътре в тях) (Стойчева, Димитров [Stoycheva, Dimitrov] 2015, 140).

Регионалният диспаритет, от своя страна, често е възприеман като израз на несправедливост и поражда обществено недоволство. В контекста на европейския проект регионалният диспаритет би могъл да доведе до парализирането му. В този смисъл поради икономически, социални и политически причини, регионалните различия могат да бъдат квалифицирани като сериозен проблем (Molle, 2015, 4).

Съгласно Дял XVIII (чл. 174 – 178) от Договора за функционирането на ЕС (ДФЕС), посветен изцяло на икономическото, социалното и териториалното сближаване (кохезия), *„За да насърчи цялостното си хармонично развитие, Съюзът разработва и осъществява свои инициативи, които водят до укрепване на неговото икономическо, социално и териториално сближаване“* и *„По-специално Съюзът има за цел намаляването на неравенството между нивата на развитие на различните региони и изостаналостта на най-необлагодетелстваните региони“*.

Въпреки че конструирането на обща европейска идентичност очевидно не е сред преките цели на регионалната политика на ЕС, имаме основание да разглеждаме регионалната политика на ЕС като инструмент със значим потенциал за въздействие върху формирането на идентичност в европейски контекст. Разглеждайки регионалната политика на ЕС като публична политика трябва да подчертаем, че публичните политики предизвикват както непосредствени промени, които лесно могат да бъдат регистрирани, така и трудноуловими следствия, свързани със състоянието на обществото, обществените структури и нагласи като цяло (Брайкова [Braykova] 2003, 102).

В качеството си на експлицитен и видим израз на принципа на взаимна солидарност и предвид прякото ѝ въздействие върху ежедневието на европейските граждани посредством разработването и осъществяването на хиляди проекти в целия ЕС, регионалната политика на ЕС е инструмент със значим потенциал да развие общностното чувство сред европейските граждани (Mendez, Bachtler, 2017, 4). Благодарение на многостепенния си модел на управление тя „приближава“ Съюза до гражданите посредством програми, които отговарят на регионалните и местните нужди и предизвикателства и са разработени и изпълнени в партньорство с местни власти, неправителствени организации, социално-икономически партньори и представители на

гражданското общество (Mendez, Bachtler, 2017, 4). Като всяка една от програмите, финансирани от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), има специално изградена информационна и комуникационна стратегия, която цели да представи ползите от политиката и като цяло да подобри образа на ЕС сред европейските граждани (Mendez, Bachtler, 2017, 22).

От изключително значение за осмислянето на въздействието на регионалната политика на ЕС върху измеренията на идентификация с ЕС е разбирането, че динамиката на развитие на регионалната политика на ЕС се задава в отговор на непрекъснатите предизвикателства, пред които европейският проект е изправен. Предопределящи в тази връзка са процесите на разширяване и задълбочаване на интеграционния процес (Mendez, 2013).

Процесът на разширяване трябва да бъде разгледан, освен като предизвикателство пред икономическата кохезия на европейските региони, също и като предизвикателство пред самия процес на формиране на общностна европейска идентичност. Както отбелязва Стойчева (Стойчева [Stoycheva] 2016, 85), линиите на идентификация са улеснени в потесен кръг и когато кръгът на държави се разширява, се задава необходимостта от търсене на нова динамика на сближаване. Споделяйки тази логика, бихме могли да разглеждаме регионалната политика на ЕС като инструмент, който има за цел да подсигурава сближаването във все по-раздалечения във всяко естество Съюз. Що се отнася до процеса на задълбочаване на интеграцията, той има своите две основни измерения – общия пазар и икономическия и валутен съюз. Тук ролята на европейската регионална политика е също толкова ключова, както и при процеса на разширяване. Един интегриран пазар обаче може да бъде успешен в дългосрочен план само и единствено ако всички участници са в състояние да се възползват от него. Регионалната политика се очертава като естествен спътник на единния пазар, осигурявайки социална стабилност, без която никоя политическа общност не би могла да съществува и да се развива достатъчно дълго.

Методология и методи на изследването

Възприетият изследователски подход в изследването, чиито резултати представя настоящата статия, е качествено-методологичният посредством провеждане на фокусгрупови дискусии.

В същността си фокус групите представляват полуструктурирани дълбочинни интервюта. Благодарение на отворения характер на зададените въпроси, фокусгруповите дискусии имат потенциал да извеждат на повърхността теми и взаимовръзки, които са значими за самите респонденти, а не предварително зададени от изследователя. Например респондентите могат да артикулират измерения, които изследователят не е предвидил или е подценявал до този момент, като по този начин насочват вниманието му към алтернативни обяснения за дадени възприятия или поведение, нещо повече, може дори да се допринесе за доразвиване/преосмисляне на зададената теоретична рамка (Barbour, 2018, 25).

Това ги превръща в отлично приложим метод при изследване на проблематики, които са недостатъчно изследвани и за които разполагаме с недостатъчно, неясни и/или объркващи знания, както и за разкриване на специфични виждания и възприятия. Също така фокусгруповите дискусии успяват да разкрият възприятия, нагласи и взаимовръзки, които са под повърхността, в смисъл че невинаги са ясно артикулирани, а понякога са дори неосъзнати от самите респонденти (Джонев [Dzhonev] 2015; Hennink, 2014; Varbour, 2018). Това ги прави изключително релевантен метод за разкриването не само на експлицитните, но също така и на имплицитните измерения на идентификация с ЕС, които също попадат във фокуса на нашето изследване.

Методологията, която прилагаме в подготовката, провеждането и анализирането на настоящето качествено изследване, както и при извеждането и представянето на съответните резултати, е заимствана от фокусгруповите изследвания, проведени в рамките на международния изследователски проект COHESIFY⁶.

Изследвани случаи и профил на респондентите

Изследваните случаи в рамките на България са Югозападен регион (най- развитият на територията на България) и един от най-слабо развитите региони в ЕС – Южен централен. Проведени са по 3 фокус групи във всеки един от горепосочените региони и по-конкретно в град София (Югозападен) и в град Пловдив (Южен централен) в периода март-април 2019 г. Фокус групите, проведени от екипа на изследването COHESIFY, също са в градски центрове, вкл. и столични градове. Общият брой на респондентите в настоящото изследване е 37 души (18 жени и 19 мъже), които са български граждани. Изследването се стреми да обхване възможно най-широк спектър от възрастови групи (най-младият респондент е на 20 г., най-възрастният – на 61 г.). Най-силно представената възрастова група, както и във фокусгруповите интервюта в рамките на проекта COHESIFY, е 30 – 39 години.

Въпросник

Използваният въпросник е структуриран въз основа на вече приложения и валидиран въпросник от проекта COHESIFY, който обособява въпроси в следните три модула: 1) информираност и ползи от регионалната/кохезионната политика на ЕС; 2) фактори, формиращи възприятията и нагласите към ЕС и европейската идентичност; 3) европейска идентичност. Модул 1 е допълнен от следните два авторски въпроса: „В момента се договаря бюджетът на ЕС за след 2020 г. Според Вас в кои направления е важно ЕС да инвестира средства?“ и „В хода на дискусиата за бюджета за новия програмен период след 2020 г. съществуват обсъждания, че е възможно средствата по

---

⁶ Както вече бе отбелязано, проектът COHESIFY е двугодишен интердисциплинарен изследователски проект, проведен в периода 2016-2018 г. и в ключващ в екипа си изследователи от 8 престижни европейски университета. В рамките на изследването се провеждат по 3 фокус групи в изследван регион, като във всяка държава членка е изследва по един или два региона. Проведени са общо 47 фокус групи в 16 региона в 12 държави членки (Кипър; Германия; Гърция; Унгария; Ирландия; Италия; Полша; Румъния; Словения; Испания; Нидерландия и Обединеното кралство). Официален сайт на проекта: <https://www.cohesify.eu>

линия на регионалната политика на ЕС да бъдат редуцирани. Вие как считате, важно ли е да продължат инвестициите в тази насока?“. Въвеждането на тези въпроси е обусловено от актуалния времеви контекст на проведеното от нас изследване, а именно договарянето на бюджета за новия програмен период и все по-оживените дебати относно бъдещето на регионалната политика. Също така те целят да проверят до каква степен респондентите припознават политиката и дейностите на регионалната политика на ЕС като значими. В рамките на изследването COHESIFY европейската идентичност се измерва посредством въпроса „Чувствате ли се европейци?“. Предвид по-горе изведените съмнения относно аналитичната стойност на този въпрос, сметохме за необходимо към модул 3, свързан с европейската идентичност, да бъде прибавен и следният въпрос: „Това, че сте гражданин на ЕС, има ли някаква значимост за Вас? Ако не – защо? Ако да – в какви аспекти?“. Въпросът е заимстван от авторовото изследване на Бругър „Граждани на Европа? Появата на масова европейска идентичност“ (Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity) и има за цел да разкрие по-ясно значимостта и измеренията на привързаност на гражданите към ЕС.

Регистрация и анализ на получените данни

Данните от всички интервюта са регистрирани посредством аудиозаписи, след което са изцяло транскрибирани и анонимизирани. Методът за анализ на изведените данни и представяне на резултатите също е заимстван от изследването COHESIFY – посредством контент анализ се разкрива честотата на повтарящите се смислови категории и тяхната ширина на споменаване в изследваните случаи. Резултатите от изследването са представени в повествователна форма и са подкрепени от цитати, изведени от самите интервюта.

Отчитаме като ценен ресурс възможността да анализираме изведените от нас данни в съпоставителен план с данните, получени в рамките на изследването COHESIFY. Важно е обаче да подчертаем една основна разлика в теоретичната рамка на настоящото изследване и тази на изследването COHESIFY. Тезата на Крам за баналния европеизъм като имплицитна и подсъзнателна идентификация с ЕС, който се изразява в макар и подсъзнателно нормализиране на ЕС като легитимна политическа власт, е от основополагащо значение за настоящото изследване. Така докато изследването COHESIFY си поставя за задача да изведе експлицитните и ясно артикулирани измерения на идентификацията с ЕС, настоящото изследване се стреми да улови и т.нар. имплицитни измерения на идентификация с ЕС, които често остават извън изследователския фокус. В този ред на мисли настоящото изследване се стреми не само към количествен принос по отношение на изведените данни от фокус групите, проведени в рамките на изследването COHESIFY, но и към качествен такъв чрез разширяване на възможните перспективи при изследването на проблематиката.

РЕЗУЛТАТИ

Осведоменост относно регионалната политика на ЕС и оценка на въздействието ѝ
Изведените данни от проведените фокусгрупови дискусии в рамките на настоящото изследване и фокусгруповите дискусии, част от изследователския проект COHESIFY, ни дават основание да считаме, че макар респондентите да имат повърхностни познания относно регионалната политика и нейните инструменти, те са запознати и са в състояние да коментират проекти, съфинансирани от ЕСИФ. Следователно бихме могли да направим заключението, че регионалната политика допринася в значителна степен за видимостта на ЕС в ежедневието на европейските граждани в изследваните общо 18 случая (16 в рамките на COHESIFY и 2 в рамките на авторово изследване, проведено в България).

Като цяло респондентите в рамките и на двете изследвания заявяват, че са запознати с проекти от едни и същи тематични области: инфраструктура; устойчив публичен транспорт; облагородяване на градската среда; култура; развитие на човешките ресурси и социално включване на хора в неравностойно положение; устойчиво развитие и иновации. Като и двете изследвания извеждат инфраструктурните проекти (особено тези в пътна инфраструктура) като най-разпознаваеми. Бихме могли да изведем хипотезата, че гражданите са запознати най-вече с проекти, които попадат ежедневно в зрителното им поле, както и с такива, от които те самите биха могли да се възползват. Неизненадващо тези проекти са и най-високи оценявани от тях и в двете съпоставени изследвания.

Също така и двете изследвания извеждат добавената стойност на европейските проекти, а именно ползите, които не биха били възможни без финансовата помощ по линия на ЕСИФ, сред най-отчетливите изрази на положителното въздействие на политиката. Силно впечатление прави, че анализът на регистрираните твърдения от фокус групите, проведени в България, извежда намаляването на неравенството между европейските региони и повишаването на качеството на живот едва на последно място сред споменаваните примери за положително въздействие на политиката, за разлика от обобщените данни от изследването COHESIFY, които извеждат намаляването на неравенството между различните европейски региони сред основните приноси на политиката. Икономическият растеж, намаляването на неравенството между регионите и повишаване на стандарта на живот се разглеждат по-скоро като желано следствие от европейските проекти, отколкото като експлицитно тяхно последствие в контекста на изследваните случаи в България.

Регионалната политика на ЕС и процеса на идентификация с ЕС

Основният изследователски въпрос, към чийто отговор се стремят да се доближат и двете изследвания, е дали регионалната политика на ЕС допринася за идентификацията на гражданите с ЕС.

Изследването COHESIFY, на базата на проведените 47 фокус групи в 16 региона в 12 държави членки, извежда заключението, че регионалната политика има ограничен

потенциал за насърчаване на европейската идентичност на гражданите⁷. В подкрепа на горното твърдение са представени следните аргументи: гражданите смятат, че материалните ползи от политиката не са в състояние да им повлияят до такава степен на емоционално ниво, че да засегнат себеидентификацията им; осмислят европейската идентичност през перспективата на националната си идентичност; възприемат финансовата помощ по линия на кохезионната политика на ЕС като способ за контрол и власт над държавите членки; кохезионната политика и като цяло политиките на ЕС са възприемани като политики, насочени към средната класа, които не оказват въздействие върху най-бедните и най-нуждаещите се слоеве от обществото. Само според малка част от респондентите политиката е в състояние да насърчава европейската идентичност посредством своите материални ползи (подобряване на качеството на живот и стимулиране на икономическия растеж), както и когато гражданите разбират и оценяват заложените в политиката принцип на солидарност между държавите членки (Pegan et al. 2018, 33).

Настоящото авторово изследване, проведено в България, показва нюансирана картина на възможностите и измеренията на въздействие на регионалната политика на ЕС върху процеса на идентификация с ЕС. Въпреки че една от разгърнатите смислови линии в разказите на респондентите разкрива по-скоро изначалната невъзможност материалните ползи, продукт на политиката, да им окажат такова въздействие на емоционално ниво, че да повлияят върху себеидентификацията и привързаността им към ЕС, както и осмислянето на европейската идентичност през призмата на националната идентичност, получените данни ни дават основание да заключим, че политиката е припозната от респондентите като необходима и значима и би могла да бъде разглеждана като инструмент със силен потенциал да породи чувство на привързаност към ползите от Съюза, респективно към европейския проект като цяло. Събраният емпиричен материал ясно разкрива, че значима роля за идентификацията с ЕС се придава на културните и гражданските компоненти като неразривно свързани при формирането на чувство на споделена европейска идентичност, но също така и на общи цели, ползи, възможности, общностно развитие и благополучие. Този извод се потвърждава и от резултатите от Националното представително изследване „Съвременната идентичност на българските граждани“ (Накова [Nakova] 2023), което извежда, че започналите процеси на формиране на европейска идентичност у българските граждани се основават на първо място на осъзнаване на практическата страна и ползата от членството в ЕС като възможност за свободно придвижване, достъп до европейско финансиране, европейско образование и пр. За една четвърт от българските граждани (26%) Европа е символ на „висок жизнен стандарт“, това извежда утилитарната страна (ползата от членството в ЕС) като една от най-важните характеристики на ЕС в представите на изследваните лица.

---

⁷ За съжаление, изследването извежда обобщени данни (не са предоставени данни по региони и държави членки), което възпрепятства осъществяването на по-задълбочен сравнителен анализ.

В рамките на проведеното от нас изследване ясно са уловени когнитивни измерения на европейската идентичност и проекцията ѝ в бъдещето, което задава важната роля на регионалната политика на ЕС за нейното конструиране:

Респондент 2 (Пл2): Основата на Европейския съюз е свободното движение на хора и на стоки. Ние реално това сме го постигнали, можем да се движим свободно в Европейския съюз. Така до една степен се чувстваме ние европейци с това, но вече втората фаза, която е със стандарта на живот, там трябва да се наблегне, за да сме на 100% европейци, за да се чувствам европейец.

Имайки предвид основната цел на регионалната политика, а именно „намалването на неравенството между нивата на развитие на различните региони и изостаналостта на най-неблагодетелстваните региони“, както и фактът, че регионите с най-нисък БВП от глава от населението в ЕС се намират в България можем да заключим, че що се отнася до България, регионалната политика на ЕС има силен потенциал да бъде припозната като значима политика и съответно да повлияе положително върху привързаността на българските граждани към ЕС, както и за себеидентификацията им като европейци. За това свидетелстват и редица твърдения на самите респонденти:

Респондент 5 (Пл3): Иначе как всеки би се чувствал по-привързан ами като виждам подобренията в ежедневието си, в градската среда, която обитаваме.

Респондент 5 (Сф2): ...според мен много повече ще се увеличи благоприятното, позитивното мнение на българските граждани по отношение на ЕС, мисля че то би растяло пропорционално с броя на правилно извършени, качествено извършени и правилно усвоени средства по самите проекти, защото това би засилило доверието ни към самата европейска общност, която реално се явява източник на тези средства.

Също така въпреки че във всяка една от фокус групите респондентите извеждат правото на свободно придвижване, на установяване, на учене/работа като най-значими за своята идентификация с ЕС, трябва да се има предвид ролята на регионалната политика като необходим и естествен спътник на единния пазар:

Респондент 3 (Сф3): ... Няма логика да ми казват, че съм свободен да отида да работя, където и да е при положение, че аз не мога да се нахраня. Тая група хора в България не е никак малко.

Респондент 5 (Сф3): Това е така.

Респондент 3 (Сф3): Това са хората, които имат носталгия за времето по Тодор Живков, казват така: почивах зиме, почивах лято, имах всичко на масата, имах работа, сега мога да ходя навсякъде, където си поискам...

Респондент 4 (Сф3): но няма с какво.

Респондент 3 (Сф3): Теоретично може да ходиш навсякъде, да правиш бизнес навсякъде, но само теоретично.

Следователно без икономическо развитие и намаляване на неравенството между нивата на развитие между различните държави членки и региони, което се явява основната мисия на регионалната политика, гражданите не биха могли да се възползват пълноценно от четирите свободи на движени и съответно да ги оценят.

Положителна идентификация с ЕС (експлицитни и имплицитни измерения)

В изследваните от нас случаи в рамките на България бяха уловени експлицитни и ясно артикулирани измерения на положителна идентификация с ЕС, породени от видимото положително присъствие в ежедневието на гражданите и създадената добавена стойност:

Респондент 1 (Пл3): *Аз, честно казано, смятам, че това е най-голямото перо (европейското финансиране – б.моя.), което всъщност кара гражданите поне на България да чувстват Европейския съюз по-близо и да се чувстват интегрирани в Европейския съюз. Според мен това, че виждаш резултати от вложени пари в европейски проект, било то започнат или привършен, вече те кара да се чувстваш като част от една общност.*

Респондент 3 (СФ 2): *Лично за мен, разбира се, тези проекти ме карат да се чувствам като гражданин на Европейския съюз и ме приближават към ЕС и ако трябва да сме така директни, чисто пропагандно, мислят, че постигат ефект.*

Респондент 6 (Пл2): *Да, аз също мисля, че с тези програми и с това субсидиране и ние израстваме и се чувстваме по европейци, защото всичко става по-хубаво. Нашият град, както казахме одева, разцъфна и предполагам, че все повече ще се благоустроява и ще разцъфтява. Аз имам случаи, в които идват от чужбина хора – не са идвали доста време – и като дойдат, викат: Има страхотна промяна във вашия град, всичко е по-добре – и пътищата, и централните улици, центърът е по-хубав... и това те прави вече, че ти израстваш на европейско ниво...*

Тези измерения водят до кристализирането на европеизма като съзнателна, призната и ясно артикулирана идентификация с ЕС и могат да се считат като силен потенциален източник на легитимност на Съюза и последваща подкрепа за него.

Уловени са и т.нар. имплицитни измерения на привързаност към ЕС, които са пряко свързани с изведената банализация на европейските проекти във възприятията на гражданите и приемането им за неизменна даденост:

Респондент 2 (СФ1): *...много голяма част от проектите ние въобще не ги забелязваме, те са станали до такава степен част от нашето ежедневие, че ние не ги забелязваме като такива, но си ги възприемаме като ползи, които ни се полагат.*

Респондент 5 (СФ1): *...макар че първия път, когато го пуснаха няма да забравя се качих с един приятел, който живееше в чужбина, и се качихме да види какво е метрото в София и за три минути от спирка А до спирка Б, това беше една*

кратка линия. Той вика: „това ли ви е?“. И аз викам: „какво значи това ли е, това е супер метро“ и сега, замисляйки се вече го приемам за даденост, наистина повечето неща ги приемам за даденост, но в началото, когато се въведат е много значимо, минавайки времето не толкова.

Респондент 4 (СФ 2): ...мисля, че реално не си даваме сметка всъщност в колко обширен спектър реално се развиват и се манифестират тези европейски проекти и всъщност, според мен са много по-тясно свързани и заемат много по-голямо участие макар и да не го осъзнаваме в ежедневието ни живот отколкото предполагаме.

Респондент 8 (СФ1): Може би в началото, когато предприєдинителните фондове и след влизането в Европейския съюз да е повлияло (европейското финансиране – б.моя.), но вече мисля, че българинът приема всичките проекти с европейско участие като някаква даденост, че тези пари са някаква даденост. Има си една цикличност – постоянно нови проекти, т.е. вече няма този ефект, тъй като сме свикнали с тях. Те са навсякъде, виждаме едни информационни табели навсякъде из градовете и ги подминаваме, не ни прави това впечатление.

Все пак тази идентификация, макар и латентна, е налице и може да се разглежда като израз на нормализирането и приемането на ЕС като легитимна политическа власт, осигурявайки „практическото приемане на функционирането на системата на ЕС“ (Стойчева [Stoycheva] 2016, 205).

Интригуваща хипотеза, която възникна в хода на настоящото изследване, е тази, според която „пробойните“ в политиката и най-вече корупционните практики и злоупотребите при осъществяването на регионалната политика на ЕС в България могат да дадат негативно отражение върху възприятията на гражданите за ЕС като цяло и дори да доведат до т.нар. от нас **отрицателна идентификация с ЕС**:

Респондент 3 (СФ1): По отношение на отрицателните резултати, твърдо „да“. Хората много лесно се информират – вече говорихме за това, че непрестанно слушаме за скандали, за откраднати пари, недобро управление и т.н. – и хората, това се показва и от последните проучвания, малко или много в България хората от твърди еврооптимисти започват да се преобръщат в евроскептици.

Това също така свидетелства за изначалния потенциал на политиката да въздейства върху възприятията и процеса на идентификация с ЕС, като в зависимост от това дали и доколко е възприемана от гражданите като ефективна и насочена към реално нуждаещите се, може да породи както измерения на положителна идентификация с ЕС, така и на отрицателна.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализът на данните от проведеното авторово фокусгрупово изследване в съпоставителен план с данните от фокусгруповото изследване, част от проекта COHESIFY, ни дава основание да формулираме долупосочените хипотези.

На първо място, като цяло имаме основание да твърдим, че регионалната политика на ЕС допринася в значителна степен за видимостта на ЕС в ежедневието на респондентите в рамките и на двете изследвания и неговото предметяване в тяхното съзнание. Като най-разпознаваеми и високо оценени от гражданите са проектите, които ежедневно попадат в зрителното им поле и от които те самите биха могли да се възползват.

Докато проведените фокус групи в рамките на изследването COHESIFY извеждат, че регионалната политика на ЕС има по-скоро ограничен потенциал за насърчаване на европейската идентичност, то изведените данни от проведените от нас фокус групи ни дават основание да гледаме на регионалната политика на ЕС като на политика, припозната от българските граждани като изключително необходима и значима и като на политика, която има потенциал да окаже въздействие върху процеса на идентификация им с ЕС. За това свидетелстват и изведените експлицитно и съзнателно артикулирани измерения на положителна идентификация с ЕС, както и уловените имплицитни измерения на привързаност към ЕС, които са пряко свързани с банализацията на европейските проекти във възприятията на гражданите и приемането им за неизменна даденост.

Едно от най-големите очаквания, с които е натоварено членството на страната в ЕС, е достигането на жизнения стандарт на европейските държави. Това предопределя значимостта, която се отдава на уталитарната страна на членството ни в ЕС в съзнанието на българските граждани. Средствата по линия на регионалната политика на ЕС, от своя страна, са от огромно значение за държавите членки с по-слабо икономическо развитие като България. Предвид отшумяването на първоначалната емоционална еуфория от приемането на страната ни в ЕС и икономическите предизвикателства, пред които са изправени българските граждани, не би било пресилено да се твърди, че ефективността на регионалната политика на ЕС ще има все по-ключова роля за формирането на възприятията на българските граждани за ЕС и идентификацията им с ЕС.

БИБЛИОГРАФИЯ

Брайкова, Т. (2003) Публични политики: подходи и методология на изследването и анализа, София, УИ „Св. Климент Охридски“. [Braiukova, T. (2003) Publichni politiki: podhodi i metodologia na izsledvaneto i analiza, Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“.]

Nakova, A. (2023) Savremenna identichnost na balgarskite grazhdani. Doklad ot konferentsiyata po projekt: „Natsionalni i evropeyski izmerenia na savremennata identichnost na balgarite“.

Джонев, С. (2015) Качествени методи за изследване в социалните науки, София, Ен Джи Би Консултинг. [Dzhonev, S. (2015) Kachestveni metodi za izsledvane v sotsialniete nauki, Sofia, En Dzhi Bi Konsulting.]

Договор за функционирането на Европейския съюз, в Захариева. Ю., А.Семов, Х. Христов (съст), Договора от Лисабон – консолидирани текстове и коментари, София, УИ „Св. Климент Охридски“. [Dogovor za funktsioniraneto na Evropeiskia sayuz, v Zaharieva. Yu., A.Semov, H. Hristev (sast), Dogovora ot Lisabon – konsolidirani tekstove i komentari, Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“.]

Калфова, Е. (2017) Регионалната политика – предизвикателствата на оценката, в Танев. Т., М. Стефанова (съст.) Приноси към теорията и практиката на публичната администрация, София, УИ „Св. Климент Охридски“. [Kalfova, E. (2017) Regionalnata politika – predizvikatelstvata na otsenkata, v Tanev. T., M. Stefanova (sast.) Prinosi kam teoriyata i praktikata na publichnata administratsia, Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“.]

Накова, А. (2023) Съвременна идентичност на българските граждани. Доклад от конференцията по проект: „Национални и европейски измерения на съвременната идентичност на българите“. [Nakova, A. (2023) Savremenna identichnost na balgarskite grazhdani. Doklad ot konferentsiyata po projekt: „Natsionalni i evropeyski izmerenia na savremennata identichnost na balgarite“.]

Стойчева, М. (2016) Европейска идентичност: теоретични дилеми и аналитични подходи, София, УИ „Св. Климент Охридски“. [Stoicheva, M. (2016) Evropeiska identichnost: teoretichni dilemi i analitichni podhodi, Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“.]

Стойчева, М., Димитров. С. (2015) Как се възприема ЕС през призмата на регионалната политика?, в Европейски съюз – нов старт. – доклади от международната конференция на катедра „Европеистика“, СУ „Св. Климент Охридски. [Stoicheva, M., Dimitrov. S. (2015) Kak se vazpriema ES prez prizmata na regionalnata politika?, v Evropeiski sayuz – nov start. – dokladi ot mezhdunarodnata konferentsia na katedra „Evropeistika“, SU „Sv. Kliment Ohridski“.]

Танев, Т. (2008) Анализ на публични политики, София, Военно издателство. [Tanev, T. (2008) Analiz na publichni politiki, Sofia, Voенno izdatelstvo.]

Barbour, R. (2018) Doing focus groups. The SAGE Qualitative Research Kit, London, Sage Publications.

Bruter, M (2005) Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity, Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Cerutti, F., Lucarelli, S., Schmidt, V. (eds.) (2011) Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union, London and New York, Routledge.

Cram, L. (2010) Does the EU Need a Navel? Banal Europeanism, Appreciated Europeanism and European integration, Paper presented at the ECPR Fifth Pan- European Conference, Porto 24-26 June 2010.

Duchesne, S. (2010) L'identité européenne, entre science politique et science fiction. *Politique européenne* 2010/1 (30), 7-16.

Habermas, J. (2001) Why Europe needs a constitution? *New Left Review*, Vol 11.

Hennink, M. (2014) Focus group discussions, *Understanding qualitative research*, Oxford University Press.

Mendez, C. & Bachtler, J. (2017) European Identity and citizen attitudes to Cohesion Policy: What we know (COHESIFY Research Paper 1). <http://www.cohesify.eu/>

Mendez, C. (2013) The post-2013 reform of EU cohesion policy and the place-based narrative, *Journal of European public policy*, 20 (5).

Molle, W. (2015) *Cohesion and Growth. The theory and practice of European policy making*, London and New York, Routledge.

Pegan, A. et al. (2018) What do citizens think of Cohesion Policy and does it matter for European identity? (COHESIFY Research Paper 13), <http://www.cohesify.eu/>.